

משורר התנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

גליל ונאות לעירון בפרשת השבוע
ערוכים בידי ד"ר נחמה ליבוביץ - שנת העשרים ואחת

בשלח (תשכ"ב)

פרק מ"ז המן.

(המשך גליונות בשלח תשי"ט, תשכ"א!)

א. א. ד' חבני ממסיר לכם לחם מן השמים
ויצאו העם ולקטו דבר יום ביומו
למען אנסנו הילך בתורתי אם לא.

1. רש"י ד"ה למען אנסנו: כי אנסנו.

הרא"ם: אמר רש"י "כי" מפני שמלת "למען" לעולם מורה על הסיבה התכליתית והסיבה התכליתית היא סבה הפועל, למה יפעל; ופה הפועל שהוא "ממסיר הסיבה התכליתית היא להאכילם, כי לולא זה היו מתים ברעב, לא בעבור שינסנו. ואם כן "למען אנסנו" אינו מעם רק "ל"ויצאו העם ולקטו דבר יום ביומו", כאלו אמר: "לא ילקטו היום לצורך מחר, מפני שבזה אנסנו לדעת אם ישמרו צווי או לא", שבזה לא תפול מלת "למען", מפני שלא תבוא מלת "למען" המורה על הסיבה התכליתית רק על העשיה: עשה כך בעבור כך, לא על הערך העשיה. ופירושו "ולקטו דבר יום ביומו" הוא שלא ילקטו היום לצורך מחר, והוא לא תעשה.
לפיכך הוכרח רש"י לשנות מלת "למען" עם מלת "כי" כאלו אמר: "לא ילקטו היום לצורך מחר, מפני שאני רוצה לבסותו לדעת אם ילך בתורתי אם לא.

גור-אריה: כי מלת "למען" משמע שהוא נמשך מן בחינת המן, כלומר שלכך אתן להם מן למען אנסנו, כי כל "למען" הוא נמשך מן הדבר, כמו שאמר הכתוב (שם' מז, לג) "קח צנצנת אחת... למען אשר יראו הלחם" שדבר זה נמשך מן המן שנתן שם.

וכאן לא יתכן לפרש כך! שהרי זה בעצמו מה שנתן להם את המן, בזה היה מנסה אותם. לכך פרש רש"י, כי מה שאמר "למען אנסנו" רצונו לומר: כי אנסנו, וחינונו בבחינת המן היה מנסה אותם.

א. א. לפי דעת רש"י מלת "למען" בפסוקנו קשה.
הסבר מהו הקשי הן לדעת הרא"ם, הן לדעת הגר"א.

א. א. (ב) הרא"ם טביא כהוכחה לדעתו את רש"י דב' ט"ז ג' ד"ה למען תזכור; ע"י אכילת הפסח והמצה את יום צאתך" הסבר מהו הדמיון שבין הפ' ההוא לבין פסוקנו ובמה דברי רש"י שם עשויים לחסוך בדעתו של הרא"ם כאן.

(2) רש"י ד"ה למען אנסנו חילך בתורתי

אם יסמרו מצוות התלויות בו, שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט
הרא"ם מקשה: ולמה לא יפרשנו כאן כפ' שפרש בעקב (דב' ח' ג')
ד"ה התשטור מצותי: שלא תנסהו ולא תהרהר אחריו.
ישב קושיתו!

ב. כ"ה ויאמר ה' אל משה: עד אנה מאנחתם לשמור מצותי וחורותי.

בבא קמא צ"ה ע"א:

אמר לו רבא לרבה גר מרינו טנא חני מלתא דאמרי אינטי "בהדי הוצא (קוץ) לקי כרובא (כרוב)? (רש"י: קוץ הגדל אצל הכרוב, כשבא לעקרו (את הקוץ) פעמים שנעקר הכרוב עמו ונמצא לוקה בשבילו, כלומר: שכני רשע לוקין עמו - תם הרשע).
אמר לו: דנתיב (ירמ' ב') "למה תרינו אלי? כלכם פשעתם בי! נאם ה'".
אמר לו: את אמרת מהתם (משם, מן הפסוק בירמיה) ואנא אמינא מהכא: (שמות מ"ז) "עד אנה מאנחתם לשמור מצותי ותורתי".

ספר החסידים קט"ו (הוצ' מקיצי גרמנים)

(שמות כ"ד ד') "ושנים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל", י"ב לכל שבט ושבת ולמה י"ב? לפי שכל ישראל ערבים זה בזה ובכל שבט נביא בשביל כל ישראל.

וכן בימי עזרא (ה' ל"ה) הניא י"ב פרים י"ב עזים לכפר על כל ישראל. ועוד כתיב בדניאל (ט' ה') "הטאנו ועוינו והרשענו" אע"פ שהוא לא חטא, כלל עצמו עמם, ושמעון הצדיק היה מתודה ביום הכפורים "חטאתי עויתי פשעתי אני וביתי" לפי שהצדיקים צענשים בעבור הרשעים.

ועוד שהקנה"ן אומר למשה ולאחריו (מ"ז כ"ח) "עד אנה מאבתם לשמור מצוותי ותורותי?" מפני שכל ישראל ערבים זה לזה כדי שיזהירו וימחו בידם, כדי שיקיימו (ויק' י"ט) "ואהבת לרעך כמוך".

(1) מה הקשי בפסוקנו המתייב על פי דבריהם?

א (2) התוכל להסביר מה ראה רבה בר רבי אבהו ראינו מן הנביאים ולא הביאנו מפסוקנו?

אא (3) מה ההבדל בין דברי רבא לבין דברי בעל ס' החסידים בתפישת פסוקנו?

ג. שאלות בראב"ע

(1) כ"ה ד"ה ויאמר ה': משה כנגד כל ישראל וחמסם, שיאמר לישראל ככה,

- וטעם מצוותי על האנשים שהותירו מטנו עז בקר,

- וטעם ותורותי, שהטעם הורה להם טעם השבת, על כן לקטו לחם משנה.

- וטעם לשון רבים, מצוותי ותורותי, כי כל המצוות והתורות הם אמת בלי

כל ספק כמשמעות, ויש להם סודות בדברי הנשמה, ולא יביגום רק המשכילים, ועל כן כל מצוה היא שמים.

(2) כ"ט ד"ה שבו איש תחתיו (בפירוש הקצר לס' שמות): צריכין אנו לדברי קבלה לדעת פירוש "תחתיו", גם "מקומו", וכן מה שאמר ישעיה (נ"ח י"ג) "אם תשיב משבת רגלך" כמה הוא, ומהו "מצא חפץ", ואיזה דבור אסור ואיזה מותר, וכל זה מפורש אצלנו בתלמודנו. (השם יכפיל שכר הקדמונים) אצלנו כל ספק והעמידו כל דבר על סתבותיו. ועל דרך הפשט, שמצות "שבו איש תחתיו" שלא יצאו ללקוט, כאשר עשו.

(3) פ"ו ד"ה מן הוא (בפירוש הקצר): מסעם (תהל' ס"א ח') "מן יצורוהו", (יובה ב' א') "ויסן ה' דג גדול", כמעט זימון.

- והמפרשים שהוא בלשון ישמעאל הער, כי לא יאמר כן בלשונם כי אם לאדם בלבד. (פירוש: לא יאמר "מן" בלשון ישמעאל אלא ביחס לאדם בלבד כמלת "מי" בעברית) (חמשון דברי הראב"ע):

לשון מקור עצמות חיי הפושע וכל הזונים אחריו, שאמרו כי מנהג זה חסן לרדת עד היום במדבר, ואמרו כי כמותו הוא היורד עם המל בארץ מערב התיכון (הערבים) יקראו לאפריקא "מערב" - מאגרעב, ומערב התיכון - אפריקא התיכונה הוא הנכנס בסיגי רפואות... ולא התבישו אלה, כי חנה כתוב כי במדבר סין ירד המן והוא מקום ישוב, ועוד כי בארץ שני מלכי האמורי ירד, גם אחרי שעברו את הירדן; ואם היה דבר תולדותי, למה לא ירד בשבת ושאיר חסדים הבזכרים? לאנחנו נתן להם עוד עדים גאמיים מביישים דבריהם, כי זה היורד במערב איננו יורד בכל זמן ולא על כל עלה, ואם תשיב אותו בשמש לא ימס ויעמוד ימים וחודשים ושנים ולא יבאש, ואיננו קשה שיוכל אדם לסחוף אותו, כי כן הכתוב אומר (במד' י"א) "ומחגו בריחים" וכן בפסוק "ועשו אותו עוגת" ואיננו כאשר דמו.

והשוה לדברי ראב"ע את דבריו הבאים בפרשיות שמות וארא:

שמות ד' ג' ד"ה ויאמר: דעת חכמי המחקר: איך יתכן זה? והוצרכו לומר: להסיר היבשות, וכל דבריהם רוח, כי הוא דרך מופת ואינו על דרך התולדה,

שמות ז' י"א ד"ה ויעשו גם הם: ואנשי שקול הדעת חשבו בלבם לדעת זה הפלא, שה' הסיר יבשות המטה, ודברו על הצלוע דברים שבדאו הם, והם לא ידעו כי חכמתם מתגלע, כי קדש ישראל החור, רק אנחנו באמין כי כן היה ולא נחפץ איך היה...

השאלות המסומנות א קשות והמסומנות אא קשות ביותר, יפתור כל אחד לפי הבנתו.

שאלות וגם תשובות יש לשלוח לד"ר נחמה ליבוביץ, קרית-משה, ירושלים